

КРАВЧУК

Сергій Григорович —
доктор фізико-математичних
наук, заступник директора
Головної астрономічної
обсерваторії НАН України

ЯРОСЛАВ ЯЦКІВ — НАУКОВЕЦЬ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

До 75-річчя академіка НАН України Я.С. Яцківа

25 жовтня виповнюється 75 років від дня народження видатного вченого в галузі астрономії, космічної геодинаміки та космічних досліджень, директора Головної астрономічної обсерваторії НАН України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора фізико-математичних наук, академіка НАН України Ярослава Степановича Яцківа.

Видатний український науковець, відомий своїми блискучими роботами з дослідження тонких ефектів змін орієнтації осі обертання Землі, розпочав свою наукову діяльність у 1960 р. у Полтавській гравіметричній обсерваторії АН УРСР. Працюючи в Полтаві, він з 1961 р. паралельно навчався в аспірантурі Державного астрономічного інституту ім. П.К. Штернберга (Москва) під керівництвом професора К.О. Куликова. Проте на талановитого молодого науковця звернули увагу в Києві, і з 1962 р. Я.С. Яцків пов'язав своє життя з Головною астрономічною обсерваторією (ГАО) НАН України, ставши аспірантом відомого фахівця в галузі теорії обертання Землі академіка АН УРСР Євгена Павловича Федорова і повноправним членом усевітньо відомої київської наукової школи широтників.

Наукова діяльність Ярослава Степановича надзвичайно різноманітна. Це дослідження з теорії обертання Землі, фундаментальної астрометрії, космічної геодинаміки, а останнім часом і прикладних аспектів астрономічних досліджень. Він був ініціатором впровадження нових методів аналізу широтних спостережень і вивчення особливостей руху полюсів. Методичні розробки київських широтників лягли в основу великої колективної роботи щодо вивчення координат полюса Землі майже за сто років. Цей координатний ряд, названий «київським», здобув світове визнання і широко застосовується в астрометрії, геофізиці та геодинаміці.

Вагомий внесок Я.С. Яцків зробив у теорію побудови і практичної реалізації глобальної земної та небесної координатних систем. Результатом його досліджень стало створення в ГАО

Академік НАН України
Ярослав Степанович Яцків

НАН України каталогів положень позагалактичних радіоджерел та їх використання при побудові міжнародного стандарту небесної системи відліку.

Ярослав Степанович Яцків — яскравий представник усесвітньо відомої наукової школи Орлова—Федорова, званої своїми досягненнями в розробленні та вивченні теорії нутації осі обертання Землі та руху її полюсів. Світовим визнанням досягнень Я.С. Яцківа в цій галузі стало присудження йому в 2003 р. у складі колективу європейських науковців премії ім. Рене Декарта Європейського Союзу.

Я.С. Яцків зробив вагомий внесок в успішну реалізацію низки міжнародних наукових програм, зокрема проекту наземних і космічних досліджень комети Галлея («Вега»), як відповідальний виконавець його наземного астрономічного забезпечення. Слід також відзначити істотний внесок Я.С. Яцківа у виконання міжнародних програм у галузі супутникової геодезії і навігації — це розроблення методичних основ і програмного забезпечення для використання спостережень глобальних навігаційних супутникових систем (ГНСС), створення в Україні постійної мережі станцій ГНСС.

Про багатогранність таланту й широку ерудицію Я.С. Яцківа свідчать його праці — понад 200 наукових публікацій, низка монографій і популярних видань. Визнанням високого авторитету вченого є його обрання віце-президентом Міжнародного астрономічного союзу (МАС) (1982—1986), президентом комісії МАС «Обертання Землі» (1982—1986), співголовою секції Міжнародної геодезичної асоціації, головою дирекції Міжнародної служби обертання Землі (1992—1993), віце-президентом Європейського астрономічного союзу (2004—2009).

Плідну наукову роботу Ярослав Степанович успішно поєднує з науково-організаційною діяльністю. За його ініціативи на теренах колишнього СРСР було запроваджено нові технічні засоби й методи визначення параметрів обертання Землі (лазерна локація штучних супутників Землі, радіоінтерферометрія з наддовгою базою, радіотехнічні спостереження навігацій-

них супутників — системи GPS, ГЛОНАСС). Під його керівництвом ГАО НАН України, завдяки розробленню і впровадженню сучасного технічного та програмного обладнання, увійшла до світової мережі сучасних спостережних баз. Ще одним яскравим прикладом його діяльності є реалізація проекту КВАЗАР (комплексу РНДБ-станцій, розміщених на території колишнього СРСР). Добре відома роль Я.С. Яцківа у сприянні організації Національного космічного агентства України і Державної служби єдиного часу й еталонних частот. Завдяки видатним організаторським здібностям, наполегливості та ініціативі Ярослава Степановича було розпочато й успішно завершено будівництво Високогірної спостережної бази ГАО на піку Терскол (Кавказ). На сьогодні ця найбільш високогірна в Європі астрофізична обсерваторія, оснащена 2-метровим телескопом, входить до складу Міжнародного центру астрономічних і медико-екологічних досліджень.

З 1998 р. Ярослав Степанович плідно працює як член Президії НАН України. Широко відома його діяльність у рамках Ради з питань науки та науково-технічної політики при Президентові України, Національній комісії України у справах ЮНЕСКО, на посаді голови Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України, а з 2002 р. — голови Науково-видавничої ради НАН України.

З 1991 р. Ярослав Степанович очолює створену з його ініціативи Українську астрономічну асоціацію, діяльність якої спрямована на координацію астрономічних досліджень в Україні. Виконуючи впродовж 2000—2001 рр. обов'язки першого заступника міністра освіти і науки, вчений докладав зусилля для формування системи, здатної забезпечити якомога повніший розвиток вітчизняного наукового і технічного потенціалу.

Я.С. Яцків — засновник і головний редактор журналу «*Кинематика и физика небесных тел*», науково-популярного часопису «Світгляд», заступник головного редактора журналів «Космічна наука і технологія», «Наука та інновації», член редколегій журналів «Радіо-

астрономія і радіофізика», «Наука і наукознавство», «Світ фізики», «Artificial satellites» та ін.

Громадянська активність Ярослава Степановича — одна з невід'ємних рис його характеру, яка проявляється в багатьох сферах суспільного життя. Це і прагнення об'єднати демократичні сили незалежної України, і участь у роботі Конгресу української інтелігенції, у заходах щодо тендерної політики в Україні, а також в організації конкурсів на найкраще знання української мови серед учнівської молоді. Багато його зусиль спрямовано на запроваджен-

ня демократичних принципів управління наукою. Популярні серед громадськості яскраві виступи вченого в засобах масової інформації щодо різноманітних проблем науки і суспільного життя.

Я.С. Яцків — лауреат державних премій УРСР та України (1983, 2003), СРСР (1986), премії ім. Є.П. Федорова НАН України, його нагороджено орденами «За заслуги» III, II та I ступенів, Святого князя Володимира, Архистратига Михаїла, «Знак пошани», а також багатьма нагородами і відзнаками інших держав та міжнародних організацій.